

## ORTAÇAĞ İSPANYA’SINDA BÜYÜ, BÜYÜCÜLÜK VE “LA CELESTINA” ADLI ESERE YANSIMASI

**Burcu TEKİN\***

### Öz

*Bu makalede öncelikle büyü, büyücülük ve cadılık kavramlarının ortaya çıkışı genel hatlarıyla ele alınacak, Antikçağ’a, Ortaçağ Avrupa’sına ve o dönemki İspanya’ya yansımaları tarihsel süreç içinde incelenecek, son olarak Ortaçağ İspanyol edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan “La Celestina”da büyü, büyücülük ve cadılık ile ilgili bölümler incelenerek konu ile ilgili tespitlerde bulunulacaktır.*

**Anahtar Sözcükler:** Büyü, Büyücülük, Kadın, Cadı, Cadı avı, Celestina

### Abstract

#### **Spells and Sorcery In Medieval Spain and Their Reflection to "La Celestina"**

*In this article the revaluation of magic, sorcery and witchcraft will be discussed broadly and its reflection to Antiquity, Medieval Europe also Spain in that era will be studied in terms of historical order. At last, in “La Celestina” which is one of the most important works of Medieval Spanish Litreture, related parts of this work; such as magic, sorcery and witchcraft will be observed and some identification related with this subject will be made.*

**Keywords:** Magic, Sorcery, Woman, Witch, Witchcraft, Celestina

### Giriş

“Rahiplerin ve bilge kişilerin çalışmaları anlamına gelen ve Farsça kökenli olan maji (magi) sözcüğü İngilizce’ye Latince ve Yunanca’dan (magus) girmiştir” (Crow 12). Maji kelimesi Türkçe’de kelime anlamı açısından büyü kelimesiyle eş değerdir. Büyü sözcüğü dilimizde Arapça’daki büyü kelimesiyle; sihir (sihr), tılsım kelimeleriyle hemen hemen

---

\*Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. b.tekin@etu.edu.tr.

aynı anlamda kullanılmıştır. Sihir ve büyü kelimeleri Farsça'dan gelen efsun/afsun kelimesini de karşılamaktadır.

Büyü; tarihin bilinen en eski dönemlerinden itibaren, doğası ve özü gereği içinde barındırdığı gizem, mistik oluşumlar, semavi güçler, ritüeller ve bu tip uygulamaların sonucu olarak, insan, hayvan, eşya veya cansız varlıklar üzerindeki etkisi, kesinliği ve kanıtlanamaz oluşundan dolayı, toplumlarda her zaman merak uyandırmaktadır.

Büyü kullanılarak elde edildiği varsayılan güç ve bu gücü pozitif ve/veya negatif bağlamda kullanarak olayların akışını değiştirme, kadere egemen olma arzusu; büyü yapanın veya yaptırmanın büyü yapılan kişinin özgür iradesine bilinçli bir şekilde hükmetme isteği; olayları gerçekleştirirken ritüeller ve ayinler aracılığı ile cin, melek, peri, ruhlar ve Şeytan benzeri demonik varlıklardan yardım almak; tılsım, amulet, uğurluk, nazarlık, muska gibi eşyaları kullanarak kötücül güçlerden korunma içgüdüsü, kişinin kendi menfaatine şans faktörü yaratma arzusu, kısacası gündelik hayattaki sorunların doğaüstü güçlerin yardımıyla çözümlenme isteği, büyü kavramını her dönem ilgi çekici bir hale getirmiştir.

Büyü adı altında yapılan ritüeller toplumların kendi inanç sistemleri dahilinde oluşturdukları pratiklerin yansımasıdır. Bilinmeze ve görünmeze duyulan merak, ona etki etme arzusu, doğaüstü güçleri kullanma isteği, tarih boyunca bilinen kültürlerde insanoğlunun anlam ve mana arayışını tetiklemiştir.

Kendi içinde birçok çelişkili anlam barındıran büyü'nün nasıl tanımlanacağı, bilim ve din karşısında nasıl konumlandırılacağı da antropologlar ve tarihçiler arasında uzun süre tartışma konusu olmuştur ve günümüzde hala bu tartışma devam etmektedir (Kieckhefer 10). Kieckhefer'a göre büyü'nün tek bir tanımı yoktur. Büyü dinin bilimle birleştiği, popüler inançların eğitilmiş sınıfın inançlarıyla kesiştiği ve kurmacanın günlük yaşamın gerçeğiyle buluştuğu bir kesişme noktasıdır (20).

Büyü, genel algıya göre ak büyü (zararsız) ve kara büyü (zararlı) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yılmaz ak büyü ve kara büyüü şu şekilde aktarmaktadır:

Genellikle iyi amaçlı ya da şifa bulmak amacıyla yapılan büyülerin ak büyü sınıfına girdiği söylenmektedir. Kötü amaçlı büyüler ise kara büyü adıyla adlandırılmaktadır.(...) Ancak bu sınıflandırılmada da bazı problemler vardır. Örneğin, aşk büyüü gibi ak büyü sınıflandırmasına giren ve ilk

bakışta oldukça masum gözükten büyüler de aslında kötü amaç taşımaktadır. Çünkü büyü yapan ya da yaptıran kişinin amacı, karşı taraftaki kişinin iradesini etkileyerek, onu kendi iradesiyle seçmediği bir işi yapmaya zorlamaktır (35).

Ortaçağ sonlarında doğan, döneminin en ünlü okültistlerinden biri olan teoloji ve simya çalışmalarıyla da tanınan Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim kendi eklektik bakış açısıyla büyü kavramını şu şekilde açıklamıştır:

Büyü muhteşem bir etkileme yeteneğidir, en yüksek gizemlerle doludur, içinde en gizli şeylerin, doğanın, gücün, niteliğin, maddenin tesirleriyle birlikte derinlemesine düşünülmesini barındırır. Doğanın tüm bilgisini içerir, şeylerin birbirleri arasındaki değişimi ve uzlaşmasıyla ilgili şeyler öğretir. Böylece büyü bir şeyi başka bir şey üzerinde kullanır. Yüksek olanı, aşağıdaki uygun tebaasına uygular. Aşağıdakilerin etkisini bütünüyle üstün cisimlerin güçlerine, tesirlerine ekler, bağlar. Şeylerin tesirlerini birleştirir. Böylece harika sonuçlar üretir. Bu, en kusursuz ve başlıca bilimdir, felsefenin kutsal, yüce bir türüdür (9).

Antropoloji disiplininin en önemli isimlerinden Malinowski'ye göre ise büyü;

soyut, evrensel bir fenomenden ortaya çıkıp somut durumlara yerleşmemiş, aksine güncel durumlar içinde kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Kendi özel durumundan ve bu durumun duygusal geriliminden doğan her çeşit büyü kişinin kendi tepkisine dayanır ve bu tepkinin bir sonucudur. Büyüye yol açan durumlara sosyolojik açıdan yaklaşıldığında bir dizi şaşırtıcı örnek ile karşılaşılır. İnsan zorluğa düştüğünde, başına bir uğursuzluk geldiğinde, olayların sonucu kendi aleyhine olduğunda, başarısızlığa uğramışlık hissi ile kendisini aciz hisseder ve bu ruh durumunu perçinleyen birçok karmaşık duygu yaşar. Bu durum karşısında insanoğlunun bitmek bilmeyen arzu ve ihtirası bir gerilimin oluşmasına zemin hazırlar. Kişinin büyü hakkında bilgisi olsun veya olmasın bu gerilim durumu karşısında mantığı ile hareket etmek aklına en son gelen şey olacaktır. Duyguları onu bu durumu telafi edebileceğine inandığı birtakım eylemlere iter. İçinden çıkılmaz öfke patlamaları ile yapılan klişeleşmiş

geleneksel büyü ayinleri ve ritüeller insanların çıkış yolu bulamadığı durumlarda ne çeşit savunma mekanizmaları geliştirdiklerini açıkça göstermektedir. (90-91)

Herhangi bir sorunla karşı karşıya kalındığında, akla ve mantığa uygun olan bir çözüm yolu aramak yerine doğaüstü güçlerden faydalanarak daha az çaba gerektirecek gibi görünen bir yöntem izlemek zaman zaman insanoğluna daha cazip görünebilmektedir.

Frazer, büyüün kurgusal bir kavram olduğunu şu şekilde aktarır: “Büyü, yanıltıcı bir davranış kılavuzu olduğu kadar sahte bir doğal yasa sistemidir; eksik bir sanat olduğu kadar sahte bir bilimdir” (33).

### **Eski Dönemlerde Büyü**

Antikçağ'dan günümüze kadar çeşitli alanlarda farklı tasarı ve niyetleri gerçekleştirmek amacıyla kullanılan büyüün çıkış noktası tam olarak bilinmemektedir, fakat arkeolojik kanıtlar Antikçağ büyüüne dair canlı ayrıntılar sunar. Örnek olarak; 1934 yılında Londra'da ortaya çıkarılan, Roma İmparatorluğu dönemine ait kurşun levha verilebilir (Kieckhefer 43).

Tretia Maria'yı ve onun hayatını ve zihnini ve hafızasını ve karaciğerini ve akciğerini ve laflarını, düşüncelerini ve hafızasını, hep birlikte lanetliyorum; böylece, gizlenen şeylere dair konuşmasını (Kieckhefer 43).

Yukarıda görüldüğü gibi Roma İmparatorluğu'nun büyük bir kısmı, düşmanlarını yenmek için bir eşyanın, genellikle de kurşun bir levhanın üzerine örnekteki gibi beddualar yazarlar, büyüün etkisini artırmak için eşyayı bir çiviyle delip, ölümler diyarına ait güçlerin ortasında yerini bulsun diye ya gömerler ya da bir kuyuya atarlardı (Kieckhefer 43).

Eski Mısır büyüünün hızla geliştiği ve çeşitli alanlarda kullanıldığı önemli toplumlar arasında yer almaktadır. Arkeologlar, Mısır'da üzerinde çeşitli büyüsel sözcüklerin geçtiği, hem korunma ve tedavi amaçlı hem de bunlardan farklı amaçlar için kullanıldığı bilinen amuletler bulmuşlardır. Çeşitli taşların üzerindeki yazılar; tanrı veya tanrıçalara ait figürler ve taşların üzerine kazınmış kısa ifadeler bulunmuştur. Diğer taraftan Yunanca ya da Mısır hiyeroglifiyle büyüü yazıların yazıldığı papirüs sayfalarında daha uzun metinlere rastlanır. Bu metinlerin çokluğu ve içeriğinin açık oluşu, onları Antikçağ'ın büyüye dair en önemli kaynakları haline getirmektedir. Mısır'da IV. ve V. yüzyıllarda bu papirüsler çok yaygındır. Bilinen en eski örnek MÖ birinci yüzyıla aittir. Genel olarak biçimlerinin aşağıdaki aşk büyüüne benzediği görülmektedir (Kieckhefer 43-44):

Ölüm iblisi seni çağırıyorum... Sarapion'un, Tikoi'nin doğurduğu Dioskoros için haset çekmesini ve ona duyduğu tutkudan eriyip bitmesini sağla. Yüreğini tutuştur ki, erisin, kanını em ki aşk ve tutkuyla aksın ve benim için acı çeksin... Ve bırak onu benim aklımdakileri yapsın ve beni sevmeye devam etsin, ta ki Hades'e gidene dek ( Kieckhefer 44- 45).

Büyülü isimlerin, harflerin, büyüsel, dinsel ve astronomi ile ilgili metinlerin yazıldığı papirüsler Antikçağ'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Abracadabra formülünü önemli örnekler arasında sayabiliriz. İlk defa III. yüzyılda ortaya çıkmıştır fakat formülün kullanımın önceki dönemlere kadar gittiği bilinmektedir. Eski Mısır ve Yunan kaynaklarında da bu formülden bahsedilmektedir ve ters piramit formülünün bir örneğidir. Şeytan çıkarma ve çeşitli demonik ritüellerde bu formülün kullanıldığı bilinmektedir. (Akın, 2011: 38- 39)

Büyü eski çağlarda farklı zaman dilimleri içerisinde çeşitli uygarlıklar aracılığıyla şekil değiştirerek günümüze kadar gelmiştir. Büyünün tam olarak çıkış noktasının bilinmemesinin nedenlerinden biri günümüzdeki büyü anlayışı ile önceki dönemlerdeki büyü anlayışı arasındaki farklılardan ileri gelmektedir. Tek tanrılı dine geçişten önceki pagan inanın hakim olduğu dönemlerde büyü, şu anki mevcut anlamından daha farklı bir şekilde algılanmaktadır.

“ Eski insanlar yaşamlarını sürdürebilme açısından doğada gizli, görünmez güçler bulduğuna inanıyorlardı. Başlarına gelen ya da gelebilecek kötülükleri kovmak, iyilikleri davet etmek için bu gizli güçlerle ilişki kurabileceği düşüncesiyle “büyü” denilen inanç ve eylemlere sahipti” ( Tez 7).

Antikçağ'da hastalıkları tedavi etmek, kötücül güçlerden korunmak amaçlı kullanılan büyü, tek tanrılı dinlere geçiş ile birlikte din olgusuyla etkileşim göstermiştir. Antik dönemden günümüze kadar anlamı değişerek, evrimcilere göre tıpkı canlıların basitten karmaşığa doğru ilerleyerek bugünkü hale geldikleri gibi din de aynı süreci takip etmiştir (Adıbelli 371). Din olgusu, büyü ile paralellikler de göstermektedir. Her iki olguya ait birçok uygulamanın ve disiplinin ortak olması nedeniyle din ve büyü arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve bu sınırın tam olarak başladığı nokta, kilise, din adamları ve ruhban sınıftan entelektüellere kadar önemli bir kesimin uzun zamandır üzerinde durduğu bir konudur. Ancak bu konu hakkında tam olarak fikir birliği sağlanamamıştır (Akın, 2011: 70).

### Ortaçağ'da Büyü

IV. yüzyılda Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edilmesi ve klasik antik dönemden Ortaçağ'a geçiş ile birlikte Hıristiyanlığı Avrupa topraklarında yaymaya çalışan ilk misyoner keşişlerin en büyük rakibi, Avrupa'da kök salmış Kelt, Germen ve Slav halklarının binlerce yıllık geçmişe sahip farklı inanç yapılarıdır (Akın, 2010: 69).

Hıristiyanlığın büyücülük ile olan savaşı erken dönemde başlar. Bu mücadelede bahsedilmesi gereken en önemli isimlerden biri, Ortaçağ boyunca izlenebilen 'Şeytan'la işbirliği' öğretisinin yaratıcısı Aurelius Augustinus'dur. Augustinus'un öğretisi Hıristiyanlık aleminde yankı uyandırmış, birçok destekçi toplamıştır. Isidoro de Sevilla, Albertus Magnus gibi düşünürler Augustinus'un öğretisini hem geliştirmişler hem de kilisenin desteği ile bu öğreti yayılma imkanı bulmuştur. Augustinus'un öğretisi en üst noktaya Dominiken Aziz Tomasso d'Aquino ile ulaşmıştır. Aziz Tomasso gelecek yüzyıllarda tüm Hıristiyanlık dünyası için rehber niteliğinde olabilecek bir demonoloji ve Şeytan öğretisinin kurucusu ve savunucusu olacaktır (Akın, 2010: 72-73).

Farklı bakış açıları ve kişisel deneyimler büyü kavramının anlamlandırılmasında tarihin her döneminde etkin bir rol oynamıştır. Büyü pratiğini uygulayan kişileri de tek bir stereotip ile sınırlamamakta fayda vardır. Ortaçağ'da toplumun her kesiminden bireyler; doktorlar, otacılar, din adamları, ebeler, şifacılar, halk kesiminden kadınlar ve erkekleri de bu gruba dahil edilebilir. Fakat farklı kesimlerin büyücülükle ilişkilendirildiği bu dönemde özellikle kadınlar büyücü veya cadı olmakla suçlanmışlardır (Kieckhefer 95).

Ortaçağ Avrupası'nda kötülüğün kaynağı ve sembolü olarak görülen on binlerce kadın cadı olmakla suçlanmış, ve öldürülmüştür. Kadın düşmanlığının kaynağı mitoloji ve yaratılış hikayeleri ile bağdaştırılmıştır. Yunan mitolojisinde tanrılar ve erkekler rahat ve huzurlu bir yaşam sürmektedir. Prometheus tanrılardan ateşi çalıp insanlara verdikten sonra Zeus, Pandora'yı insanları cezalandırmak amacıyla yollar. Pandora yanında açmaması gereken bir kutu getirir fakat Pandora kutuyu açar ve böylelikle tüm kötülükler, kötücül güçler dünyaya yayılır. O günden itibaren insanoğlu çalışmaya, yaşlanmaya ve ölmeye mahkum edilir. Bu hikayenin yayılması ile birlikte mitolojideki birçok feminen figür kötülük ile ilişkilendirilmiştir (Federici 243).

Kadınlar, ebeler, kadın şifacılar, otacılar, bilgin kadınlar Ortaçağ boyunca büyü yapmakla, Tanrı'ya karşı gelmekle ve onun evrensel düzeneğini bozmakla itham edildiler. Erkek egemen skolastik düşüncenin

hakim olduğu toplum tarafından anlaşılmalıyıp cadılıkla suçlandılar. Cadı avının tarihsel bağlamını, kurbanların cinsiyetini ve bağlı buldukları sınıfları ve katliamın etkilerini göz önünde bulundurduğumuzda, Avrupa'daki cadı avcılığının, kadınların kapitalist ilişkilerin yayılmasına karşı direnişlerine ve cinsellikleri, yeniden üretim üzerindeki kontrolleri ve şifacılık yetileri sayesinde sahip oldukları güce bir saldırı olduğunu anlayabiliriz ( Federici 243).

Tarihte bilinen en eski cadı veya kahin, M.Ö X. yüzyılda İsrail'in ilk kralı Şaul'a savaşta öleceğini söyleyen Endor bilicisi Endora'dır. Eski Yunan'da Homeros da cadılardan bahseder; otlardan, kabuklardan ve suların otacılık yapan Medea'nın ve cadılar kraliçesi Trakyalı Hekate'nin büyücülüğünü betimler. Avrupa'da büyücü veya cadı yakma olayları III. yüzyılda başlamış, kilisenin kahinlik ve büyücülüğü yasak ilan etmesi ve cadı düşmanlığının başlaması V. yüzyılda daha da belirginleşmiştir. Böylece cadılığın resmileşmesinin Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı kabul etmesiyle birlikte başladığı söylenebilir (Karaküçük 44-45).

Fatmagül Berktaş<sup>†</sup>, Barbara Enzenreich'in *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler* adlı kitabının Türkçe basımına son söz olarak şunları eklemiştir:

1300 ve 1500 yılları arasında 500 cadı davasına ilişkin kanıtlar varken, bu sayı XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıl başlarında Batı Avrupa'da olağanüstü derecede artmaktadır. Doğu Avrupa'da ise XVIII. yüzyıl ortalarına kadar sürdüğü görülüyor. Kimlerin cadı olarak damgalanıp katledildiğine baktığımızda, bunların kendilerine güvenen ve bağımsız hareket edebilen güçlü kadınlar oldukları anlaşılıyor. Bu tür kadınlar erkekleri daima korkutmuştur ve erkek egemenliğine meydan okumanın bedelini şu ya da bu biçimde ödemişlerdir (74).

Görüldüğü gibi cadılık inancı ve cadılar günümüze kadar hemen hemen her dönemde kendini bir şekilde göstermiştir. Erken Ortaçağ'da büyüye, büyücülere ve onların uyguladıkları büyüsel terkiplere bakış açısı daha olumludur. Büyü yoluyla gerçekleştiğine inanılan yaralanmalara ve ölüme sebebiyet vermeyi içeren yasalar vardır fakat soruşturmalar yaygın değildir. Geç Ortaçağ ve Yeniçağ'ın ilk dönemlerinde ise cadılığa farklı bir bakış açısı ile yaklaşılmaya başlanmıştır ( Martin 16).

<sup>†</sup> İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler bölümü Öğretim üyesidir.

1000-1400 yılları arasında Avrupa'nın toplumsal ve politik çizgisinde büyük bir değişim yaşandı. İşgalci Müslüman orduların tehdidi, doğu Ortadoks kilisesi ile yaşanan ayırım, heretikliğin yükselişi vebanın yıkıcı etkileri bir araya gelerek Avrupalı zihninde toplumsal, ruhsal ve politik hayatın içinde radikal değişikliklere neden olacak yeni bir kuşatılmışlık hissi yarattı. Ortaçağ Avrupası kendini saldırı altında hissetti ve sonraki dönemlerde komplo teorileri de artmaya devam etti. Yahudiler cüzzamlılar, heretikler, yani kafirler Avrupa Hıristiyanlığını bizzat Şeytan tarafından kurgulanan acımasız bir komployla yıkmaya çalışan yeni "iç düşmanlar" olarak görüldü. Zamanla cadı figürü, topluma karşı çalışan bu gizli Şeytan'ın nihai sembolü olarak yeşermeye başladı (Martin 16).

Toplumlardaki kargaşa, yerli ve yersiz şüphe duygusu nedeniyle kaçınılmaz son olarak cadı figürü Şeytan kavramı ile beraber anılmaya başlanmıştır. Cadılar bebekleri öldüren, hayvanları telef eden, evli çiftleri ayıran, ekinleri yok eden, bela ve hastalık yayan kötücül kişiler olarak bilinmektedir. (Crow 255). Şeytan figürü de "Karakteristik boynuzları, kuyruğu ve ayrıık toynağı ile Kelt av tanrısı Cernunnos ve Yunan kır, satir ve çobanların tanrısı Pan'a benzetilirdi" ( Martin 23-24).

Cadı genellikle Şeytan'ın hizmetkârı olarak adlandırılır ve doğaüstü birtakım güçlere sahip olabilmesi için Şeytan ile sözleşme yaptığı iddia edilirdi. Sözleşmenin yanı sıra cadıların Şeytan'ı onurlandırmak amacıyla toplanmalarına da Sabbat adı verilirdi. Genellikle geceleri, ıssız ve ormanlık alanlarda toplanılırdı. Cadılar hakkında ortaya atılan bir diğer iddia ise onların uçmak için vücutlarına uçuş merhemi adını verdikleri kremi sürmeleriydi. Merhem sayesinde uçma yeteneğini kazanan cadıların ayrıca uçmak için süpürge de kullandıklarına dair bir inanış vardı. Birtakım kişiler cadıların sürdükleri merhemler sayesinde gerçekten uçtuklarını iddia ederken diğerleri merhemin uçma hissi yarattığını düşünmekteydiler. Merhemlerin içerikleri bebek yağı, çeşitli hayvanların kanı, bitki özlerinden elde edilen esanslar gibi farklı bileşenden oluşmaktaydı.

Avrupa'nın pek çok ülkesinde birçok kişi büyücülük ve cadılık ile suçlanmıştır. Engisizyon mahkemelerinin yargıladığı bu kişiler türlü işkencelerden geçirildikten sonra yakılarak veya boğularak öldürülmüşlerdir. İki Dominiken Heinrich Kramer ve James Sprenger tarafından 1486 yılında yazılan 1487 yılında Almanya'da basılan *Malleus Maleficarum* (Cadıların Çekici) Ortaçağ'da cadı avcılarının başucu eseri olarak adlandırılmıştır. Kitapta doğaüstü güçlerle işbirliğinden ve büyü yaptığından şüphelenilen



kişi veya kişilerin cadılık veya büyücülük ile ilişkilendirilmeleri durumunda uygulanan prosedürlerden bahsedilmiş, kişinin cadı veya büyücü olduğuna dair ipucu bulunduğu zaman uygulanması öngörülen ceza kodeksleri anlatılmıştır. Kitap üç bölümden oluşur, dönemin en ünlü eserleri arasında yer almaktadır.

Cadı avı adı altında yapılan infazlar, *Malleus Maleficarum*, engizisyon mahkemeleri ve kilisenin desteği ile geneli kadınlar olmak üzere on binlerce kişinin ölümü ile sonuçlanmıştır. "*Malleus Maleficarum*'un yazarları kadınların asla tatmin edilemeyen şehvetleri yüzünden cadılığa daha yakın olduklarını öne sürmüşler"(Federici 257) onları kötülüğün sembolü olmakla suçlamışlardır.

Meşum kitap (*Malleus Maleficarum*) açıkça cinsiyetçidir. Kadınların cadı olmaları daha olasıdır, çünkü onlar erkeklerden daha aptal, zayıf, boş inançlı ve dönektir. Üstelik onlar bedensel keyiflerden hoşlanır ve umutsuzca, doymaz bir biçimde şehvetlidirler. Dominikenler female (dişi) sözcüğünün bizzat bunu kanıtladığını ileri sürdüler çünkü fe (inanç) ve minus (eksi) sözcüklerinden alınmıştı (Acterberg 13).

Suçlanan kişilerin genelinin kadın olmasına rağmen, büyücülüğün ve cadılığın sınırlarının tam olarak çizilemediği zamanlarda erkekler de suçlanıyordu. Fakat erkekler sadece politik nedenler yüzünden asılıyor veya yakılıyorlardı (Acterberg 106).

1430-1780 yılları arasında yoğun bir şekilde sürdürülen cadı avı özellikle Avrupa'da kendini göstermekte fakat bu durum tüm Avrupa ülkelerini kapsamamaktadır. Yaşanılan bu haksız infaz ülkelere göre çeşitlilik göstermektedir.

Doğu Avrupa ülkelerinde gecikmiş, tedrici, kısa ancak bölgesel yoğunluk düzeyi yüksek bir cadı avı süreci söz konusuysen engizisyon mahkemelerinin erken faaliyete geçtiği, Güney Avrupa'daki av dönemi beklenenin aksine, Orta Avrupa'ya göre daha kısa sürmüştür. Kuzey ve Batı Avrupa'da avlar belirli merkezlerde yoğunlaşmakla birlikte süreklilik arz etmez (Akın, 2011: 234).

### **Ortaçağ İspanya'sında Büyü, Büyücülük ve Cadılık**

İspanya'nın en eski yerli topluluklarından biri olan İberlerin, uzunca bir zaman önce Afrika'dan geldikleri düşünülmektedir. İberler ve sonrasında gelen Keltlerin Duero ırmağı vadisine yerleşmelerinden Keltiberler ortaya

çıkarmak. Fakat Roma M.Ö. III. yüzyıldan itibaren bu melez toplumun sonunu hazırlar. Dönemin iki güçlü ismi Kartacalılar ve Romalılar İber Yarımadası'na doğru ilerlerler. Kartacalılar, Romalıların etkin gücü karşısında geri çekilir. İki yüzyılın sonunda Romalılar yarımadaı ele geçirirler, böylelikle yarımada giderek Romalılarından etkilenmeye başlar, onları benimser. 409 yılında Cermen toplulukları yarımadaı istila eder. Bu istila üç yüzyıl sürer ve 711 yılında Müslümanlar yarımadaı gelirler (Ünsal 12).

Müslümanların gelmesiyle sona erecek olan çok karanlık bir dönemin de başlangıcını oluşturacaktır.(...) çünkü Vizigot monarşisi Eskiçağ'dan Ortaçağ'a geçişi simgelediği gibi, ulusal siyasette de bir birliğin kurulması ile eşanlımlıdır ( Ünsal 14).

Vizigotlar döneminde önce Barcelona daha sonra Toledo başkenttir. Taht kavgaları ve karmaşa nedeniyle güçsüzleşen Vizigotlar VII. yüzyılın başlarında devrilir. 711 yılında İspanya yarımadaı Müslümanların gelmesiyle yeni bir döneme girer. Müslüman Araplar kuzey bölgesi haricinde tüm İspanya'yı dört yıl içinde ele geçirirler. Bazı Hıristiyanlar İslamiyeti kabul eder. Bazıları da mozárabe<sup>‡</sup>olarak kalırlar. Mozárabe dili ve kültürü İspanya'nın çeşitli bölgelerinde etkinliğini sürdürmüştür (Ünsal 13). "X. Yüzyıl ortalarında İber yarımadası çoğunluğu Müslüman bir ülkedir ( Işık 69). İlerleyen dönemlerde Hıristiyan krallıklarının beraber hareket etmesi ve Endülüs'e doğru yol almalarıyla birlikte "XII. yüzyıldan başlayarak "Haçlı ruhu" yavaş yavaş ortaya çıktı; çatışmalarda dinsel öge büyük ağırlık kazandı. Reconquista ideali doğdu." (Işık 71). Aragón krallığının Katalanlarla işbirliği, Müslüman Arapları bir nebze de olsa geri adım atmak durumunda bıraktı. İlerleyen dönemlerde Müslümanlardan alınan topraklara ile halk toplulukları görkemli günlerini yaşadılar (Işık 72).

Müslümanlar yavaş yavaş gerilemeye başladılar. Diğer bir tarafta yüzyıllardır yarımada da bulunan Musevilerin de durumu pek iç açıcı değildi. Para piyasasına hakim olduklarından ve farklı bir dini inanca sahip olmalarından dolayı Musevilere karşı hoşgörüsüzlük hakimdi. Gerilim giderek artmaya başladı.

Kitlelerin ilk tepkisi Musevilere karşı patlak verdi. 14. yüzyıl ortalarında kendini duyuran Musevi düşmanlığı aynı yüzyılın sonunda şiddetli bastırma hareketine dönüştü. Bir bölüm Musevi'nin Katolikliği benimsemesi bile gerilimi arttırmaktan başka bir işe yaramadı. 15.

<sup>‡</sup> Müslüman Arapların idaresindeki topraklarda yaşayan Hıristiyanlar.

Yüzyıl ortalarında Kastilya'da Musevilere karşı Engizisyon başlatıldı. 1492 yılında topluluk yarımada kitle halinde göçe zorlandı. Müslümanlar ise 13. Yüzyılın ortalarına doğru İber'de bir tehdit oluşturmaktan çıktılar, çünkü o koca Endülüs'ten geriye ancak Gırnata Sultanlığı kalmıştı (Işık 73).

31 Mart 1492'de Musevileri İspanya'dan göndermek için bir ferman çıkarıldı. Granada'da imzalanan bu ferman 29 Nisan'da yürürlüğe kondu. Museviler ya vaftiz olmayı kabul edeceklerdi ya da yarımada kitle halinde ayrılmak zorunda kalacaklardı (Lewis 25-26). Kastilya ve Aragón krallıklarının birleşmesiyle Hıristiyan kesimin Müslüman Araplara karşı yürüttükleri *Reconquista* hareketi başarılı oldu ve böylece İspanya'da Ortaçağ kapandı, Yeniçağ başladı.

Hıristiyanlığı, Museviliği ve İslamiyeti içinde barındıran üç kültürlü İspanya tahmin edilenin aksine diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında en az cadı yakma olaylarının, büyüçülük suçlamalarının yaşandığı Avrupa ülkeleri arasındadır.

Büyü sanatlarının sosyo kültürel hayatı oldukça etkilemesine rağmen İspanya Avrupa'nın bu durumundan en az etkilenen ülkelerinden biri olmuştur. Özellikle Galicia, Salamanca, Toledo, Cuenca Cantabria ve Bask bölgesi büyü pratiklerinin uygulandığı ve cadı davalarının görüldüğü önemli yerler arasında sayılabilir.

İspanyol engizisyonu mücadelesini cadılardan çok Müslümanlar, Yahudiler heretikler ve daha geç dönemde Protestanlar gibi, gerçek kafirler ve inançsızlar olarak tanınan gruplara karşı sürdürmüştür ( Akın 2011: 254).

İlk dönem engizisyon mahkemeleri temel Hıristiyanlık öğretisinin karşısında yer alan heretik akımlar için kurulduğu bilinmektedir.

Mahkemelerin ikinci kuruluş safhasında ise İspanya'da kurulan mahkemeler bulunmaktadır. Bu bağlamda mahkemelerin kurulmasında öncelikle etkin unsur da Yahudilik ve buna bağlı olarak İspanya'da yaygınlaşmaya başlayan din değiştirmelerdir (Ziya Paşa 23).

Yukarıda aktarılan bilgilerden de anlaşılacağı gibi İspanya cadılardan ve büyüçülerden önce engizisyonu kendi içinde düşman olarak gördüğü gruplar için uygulamıştır.

İspanyol engizisyonunda suçlulara yönelik uygulanan cezalar hakkında kesin kayıtlar yoktur. 1481 yılında kurulan İspanyol engizisyonunun bu tarihten önce de varlığı bilinmektedir. 1481 yılından itibaren on binlerce kişi suçlanarak öldürülmüştür. 1481 yılından sonra verilen cezalarda, Sevilla’da 21.000 kişi, 1482 yılında yine Sevilla’ da toplam 757 kişi mahkum edilmiştir, 1483 yılında ise engizisyon mahkemeleri Cordoba, Jaen, Toledo şehirlerinde kurulmuş, toplamda 7057 kişi cezalandırılmıştır (Ziya Paşa 23-24). Görüldüğü gibi kayıt altına alınan birçok veri bulunmaktadır.

İspanya diğer Avrupa ülkelerine nazaran cadı infazlarından en az etkilenen ülkelerdendir. Cadı avının ve soruşturmaların başladığı yıllar Ortaçağ’ın sonu Rönesans’ın başlangıcına denk gelmektedir. Bu dönemde Bask bölgesi ve Navarra’daki olaylar dikkat çekicidir.

Bahsedilen olaylara örnek vermek gerekirse; 1466’da Guipuzcoa bölgesi, IV. Enrique’ye bu bölgedeki cadıların yol açtığı hasardan şikayet eden ve bir an önce köklerinin kazınmasını isteyen bir dilekçe gönderir. Söz konusu belge yerel yöneticilerin bu sorunun üzerine yeterince eğilmediklerini ve suçlularla yeterince sert bir şekilde ilgilenilmediğini kabul eder. Bu yöneticilerden bir kısmı çekimserdi, bir kısmı cadılardan korkuyordu ve bir kısmı da hızlı bir karar vermek istemiyordu. Çünkü kendi akrabaları, arkadaşları ya da sosyal bağlantıları olaya dahil olabilirdi. Dahası, kanun ve nizam hükümleriyle ilgili yerel düzenlemeler cadılara, işledikleri suçlara ya da uygun cezalara hiçbir atıfta bulunmuyordu. Bu nedenle onlarla ilgili daha yüksek bir otoriteye başvurmadan herhangi bir işlem yapmak imkansızdı (Baroja 143).

Bu nedenle bu bölge, kraldan yerel başkanlara cadılık vakalarında sanığa temyiz hakkı tanınmadan hüküm verme ve idam etme yetkisi vermesini istedi. IV. Enrique aynı yılın on beş Ağustos’unda Valladolid’de imzalanan bir Kraliyet Fermanında beklendiği şekilde bu hakkı verdi (Baroja 144).

Bundan otuz dört yıl sonra 1500’te Vizcaya’daki Amboto dağlık alanında cadılara karşı açılan bir davaya dair kaynakların mevcut olması da aynı derecede önemlidir. Çünkü bu bölge günümüzde hala yerel halkın sıklıkla “Amboto’nun Leydisi” olarak andığı bir çeşit ilahenin yuvası olarak ünlüdür. (Baroja 144).

Amboto cadılarının baştan itibaren Şeytan’a tapanların tüm özelliklerine sahip oldukları ve büyü sanatlarında da uzman oldukları bilinmekteydi. Teke, katır veya insan görünümündeki Şeytan’a tapmaları ile ilgili kayıtlar mevcuttur. Kastettiğimiz Durango bölgesinin (hatta bazı metinler cadılardan Durangolu kadın anlamında ‘Durangalar’ olarak bahseder) daha önceleri

*Fraticelli* gibi dini bir hareketin yuvası olduğunu belirtmek uygun olacaktır. Bu hareket Burgos'un ünlü psikoposu Fray Alonso de Cartagena gibi zamanın alimleri tarafından pagan ya da putperestlik ile bağdaştırılmıştır. Bu nedenle Bask bölgesindeki cadılığın baştan itibaren bölgenin özel sosyal yapısına yakından bağlı olduğu açıktır ve bölgenin pagan geleneklerinin de rolü vardır. İlerleyen yıllarda 1507'de Bask bölgesinde belirsiz diğer bir cadılık merkezi daha ortaya çıkarılır ve bu durumdan mütevellit engizisyon oldukça fazla sayıda kadını cadılıkla suçlamış ve yakmıştır. Bu sayı Llorente ve Lea'ya göre otuzdan fazla, Menendez y Pelayo'ya göre yirmi dokuzdur (Baroja 144-145).

Bu tarihten itibaren özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda soruşturmalar ve cadı davaları Avrupa'nın genelindeki hareketlilik kadar olmasa da kendi dinamiği içinde doruk noktasına ulaşmıştır. Ancak konumuz Ortaçağ ile sınırlı olduğundan dolayı ilerleyen dönemlerdeki cadı avları, büyü ve büyücülük ile ilgili olaylara değinmeyeceğiz.

#### **“La Celestina” Adlı Eserde Büyü ve Büyücülük**

1475-1516 yılları arası İspanya için başarılarla dolu bir dönemdir. Amerika'nın keşfedilmesi, Katolik Hükümdarlar Isabel ve Fernando'nun birleşmesi, *Reconquista*'nın tamamlanması İspanya'nın çeşitli alanlarda gelişmesi için büyük bir adım niteliğindedir.

Fernando ve Isabel yarımada'nın birleşmesini ve yeni ufuklara açılmasını sağlayacak temeli birlikte oluşturdular. (...) Örneğin güçlü bir devlet yapısı kurabilmek için soyluların haklarında birtakım kısıtlamalar yaptılar, hatta onların haksızca el koydukları toprakların geri alınmasına çalıştılar; köylüler toprak sahiplerinin ağır boyunduruğundan kurtarıldı, hatta yer yer işledikleri toprağın sahibi olmaları da sağlandı.(...) (Işık 91).

Katolik Hükümdarlar, edebiyat ve sanata büyük ölçüde destek olmuşlardır. Matbaa'nın Kastilya'ya kadar gelmesi kültürel anlamda ilerlemenin sembolü olarak görülmüştür. İspanya sonraki yıllarda kargaşa içinde olsa bile “yine de Katolik Hükümdarlar çağı İspanya'da Hümanizm'in ve Rönesans'ın temelinin atıldığı bir dönem olmuştur” (Ünsal, 2004: 145).

*La Comedia de Calisto y Melibea*, 1499 yılında İspanya'nın Burgos şehrinde yazarı belli olmayan bir eser olarak yayınlanır. 1500'de Toledo'da 1501'de Sevilla'da yeni basımları belirir. On altı perdelik bir tiyatro eseri şeklindedir. İkinci ve üçüncü basımlarında yazarının Fernando de Rojas olduğu ortaya çıkar. Yazar ilk perdenin kendisi tarafından yazılmadığını

ikinci ve on altıncı perdeler arasındaki bölümlerin kendisine ait olduğunu söyler. Birinci perdenin Yahudi asılı bir Hristiyan tarafından yazılmış olabileceği görüşü eleştirmenlerin geneli tarafından kabul görmektedir. 1502 yılında eserin yeni basımları piyasaya sürülür fakat bu sefer kitabın adı *Tragicomedia de Calisto y Melibea* olarak değişmiştir. Eser yirmi bir perdeye çıkarılmış, içeriğinde de değişiklikler meydana gelmiş, son haliyle edebiyata *La Celestina* olarak geçmiştir. Eserin yazarı Fernando de Rojas'ın yaşamına dair bilgiler kesin olmamakla birlikte, hakkındaki iddialar çeşitlilik göstermektedir Eleştirmenler ve araştırmacıların geneli yazarın 1476 yılında doğmuş Yahudi asılı bir Hristiyan olabileceğini belirtmektedirler. Hukuk Fakültesi'nde eğitim gördüğü, sonrasında Talavera de la Reina'da belediye başkanlığı yaptığı, 1541 yılında da öldüğü düşüncesi yaygındır. Eser hakkında tartışılan konulardan biri de *La Celestina*'nın tiyatro eseri mi yoksa diyalog romanı mı olduğu sorunsalıdır. Görüş birliği; tiyatro eseri olduğu yöndedir. (Ünsal, 2003: 65).

Eserimizin baş kahramanlarından genç ve soylu Calisto, kendi gibi soylu Melibea'yı görür görmez ona aşık olur. Genç kadın, Calisto'nun aşkına karşılık vermediğinden dolayı Calisto, uşakları Pármeno ve Sempronio'nun yardımı ile büyücü ve çöpçatan olarak ünlene Celestina'ya ulaşır. Yaşlı kadın Calisto'nun isteğini yerine getirerek Melibea'yı Calisto'ya aşık eder, fakat Celestina Pármeno ve Sempronio tarafından öldürülür. Pármeno ve Sempronio yakalanırlar ve onların da sonu ölümdür. Calisto ve Melibea aşklarını yaşamaya devam ederlerken aksi bir kaza yüzünden Calisto trajik bir şekilde ölür, Melibea'da sevgilisinin ölümüne dayanamaz ve intihar eder.

Asıl tema “aşk” gibi gözükse de Rojas; batıl inanç, büyü, açgözlülük, bencillik, duygularda aşırılık, çöpçatanlık gibi kavramlara da değinmektedir. Bu kavramlar arasında belki de en göze çarpanı büyü ve büyücülüktür. Rojas; Celestina'yı yaşlı, büyü işleriyle uğraşan bir çöpçatan olarak tasvir eder. Celestina arketipi o dönemin cadı veya büyücü olarak yaftalanan kadınlarıyla benzer özellikler taşımaktadır. Yaşlı ve zevk düşkünü oluşu, gençken fahişelik yapması otacı/ şifacı olarak bilinmesini de bu özelliklere dahil edebiliriz.

Yazar, eserin birçok sahnesinde büyüye değinmiştir fakat bu bağlamda Rojas'ın büyü konusuna yaklaşımı hakkında çeşitli fikirler vardır. Rojas büyüye gerçekten inanmakta mıdır? Yoksa büyü kavramı onun için eserin konusunu ilgi çekici hale getiren bir unsur mudur? Bu soruların cevapları farklı yorumları barındırmaktadır, fakat ne olursa olsun Rojas; döneminin batıl inançlarını ve insanların büyüye yaklaşımı, karakterlerin davranışları ve sözleri aracılığı ile okuyucuya sunar.

Genç ve soylu Calisto; Melibea'ya olan aşkında karşılık bulamadığını uşağı Sempronio'ya anlatır ve ondan kendisine bu konuda yardım etmesini ister. Aralarında geçen konuşmada Sempronio Celestina'nın büyücü olduğundan bahsetmektedir:

CALISTO: Bu derde nasıl bir çare düşündün?

SEMPRONIO: Merak etme söyleyeceğim, çok uzun süre olmasa da, Celestina isimli saçları ağarmış, yaşlı bir koca karı tanıyorum hem de buradan çok uzak değil, yakında oturuyor. Dünya üzerinde var olan bütün kötülükler konusunda uzman ve Şeytan'a bile pabucunu ters giydirebilecek kadar zeki bir büyücü olarak bilinir (akt. Resina 560).

Celestina ikiyüzlülüğü, kötülüğü, insanları manipüle etme yeteneği ve uyguladığı büyü pratikleriyle istediğini kolayca elde edebilen bir figürdür olarak okuyucu karşısına çıkar. Celestina'nın büyüleri sonucunda baştan çıkan genç kadınlar ve Rönesans İtalya'sındaki gibi zevk düşkün olan dönemin soylularını yansıtan karakterler bize eser hakkında ipuçları vermektedir (Baroja102).

Celestina karakterinin büyü ve büyücülük ile olan ilişkisini incelerken karşımıza farklı görüşler çıkmaktadır. Bazı araştırmacılar Celestina'yı cadı olarak değil sadece büyücü olarak adlandırmaktadırlar. Bunun belli başlı nedenlerinden birkaçı; Celestina'nın demonik olarak adlandırabileceğimiz Sabbat gibi hiçbir aktivitede bulunmaması, Şeytan veya iblislere tapmaması, gece uçuşlarına katılmamasıdır. Araştırmacıların çoğu sadece büyü pratiğini uygulaması nedeniyle Celestina'nın büyücü olarak tasvir edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Fakat eserde Celestina'nın Roma mitolojisinde yeraltı dünyasının hükümdarı olarak bilinen Plüton ile antlaşma yapması ki demonik varlıklarla yapılan antlaşmalar cadılara özgüdür, büyücü ve cadı sorunsalını farklı bir noktaya taşır. Bazı eleştirmenler bu sebepten ötürü Celestina'yı hem büyücü hem de bir çeşit! cadı olarak karakterize etmişlerdir (Resina 569-570). Celestina'nın yeraltı hükümdarı Plüton'a seslenişi şu şekildedir:

Celestina, bir elinde kırmızı bir çil yün yumağını diğer elinde de küçük bir kağıt parçasını tutarak giriş yapar.

CELESTINA: Senden rica ediyorum, üzgün Tanrım Plüton; korkunç cehennem önderi, lanetli krallığın imparatoru, yitik meleklerin gururlu kumandanı, alev alev yanan dağların püskürttüğü kükürtlü ateşin büyük efendisi; işkencenin, zulmün tek sahibi ve cehennemde azap içinde inleyen günahkâr ruhların baş eziyetçisi.

Ben Celestina, senin en kıdemli hizmetkarın olarak sana yalvarıyorum; bu kan kırmızısı mektupların fazileti adına, gece kuşlarına hayat veren kanın, bu kâğıtta ismi geçen kişilerin gücü, hatırı için ve bu ip parçasına sürmek için çıkarttığım engerek yılanının öldürücü zehiri adına vakit kaybetmeden bana gelmeni ve isteklerimi yerine getirerek, Melibea'nın bu ipi benden almasını sağlamamı istiyorum. Bu ipe ne kadar çok bakarsa, kalbi o kadar yumuşayacak ve isteklerime boyun eğecek. Aynı zamanda, Melibea'nın kalbini ta derinden oy ki, Calisto'ya duyacağı güçlü ve çaresiz aşkla kalbi dolsun sonunda dürüstlüğünden ayrılp, utancından sıyrılıp bana gelsin; emeklerimi, mesajlarımı mükâfatlandırın. Lütfen bunu yap, bu uğurda yapılması gereken ne varsa emrine amadeyim (akt. Mabbe 18).

Bu antlaşmayı yapan Celestina; iplik satma bahanesiyle onu büyülemek amacıyla Melibea'nın evine gider. Melibea'yı salt büyü ile kandırmamıştır çünkü Celestina insanları duygusal olarak etkileme yeteneğine sahiptir ve bu yönü ona her zaman her konuda ayrıcalık kazandırmaktadır.

Genç kızın aklını çelmesinde bazı yardımcı yan etmenler de vardır. Yaşlı kadının lehine gelişen olaylar zinciri göz ardı edilmez: Birinci olarak, evin hanımının acilen ipliğe gereksinimi vardır, renkli iplikler satan Celestina'nın eve girmesi için biçilmiş kaftandır; ikinci olarak, Melibea'nın annesinin, o anda ve birdenbire daha da ağırlaşan kızkardeşini görmek için evden ayrılması zorunluluğu, yaşlı büyücünün genç kızla evde baş başa kalması demektir. Ancak Melibea'nın teyzesinin bu ani rahatsızlığını bir rastlantıya mı, yoksa "Celestina'nın şeytanla olan işbirliğine mi bağlamak gerekiyor? Yorumlar çeşitli (Ünsal, 2003: 71).

Melibea'nın annesi Alicia'nın Celestina'nın gerçek kimliğini bildiği halde kızını Celestina ile evde tek başına bırakması elbet okuyucu da kafa karışıklığına neden olmaktadır. Melibea planlı bir şekilde mi Celestina ile tek başına evde bulunmuştur, bu da Celestina'nın doğüstü güçlerini kullanarak elde ettiği bir fırsat mıdır, yoksa olaylar zinciri sadece bir tesadüften ileri mi gelmektedir, tam olarak bilinmemektedir.

Celestina büyücü kimliğinin yanı sıra hırslı, açgözlü biri olarak tanınır. Jose Antonio Maravall'a göre o dönemin sosyal bir yansıması olarak, Celestina'nın aç gözlülüğü, onu istediğini elde etmek için harekete



geçiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Calisto'nun ona hediye olarak verdiği altın zinciri, Sempronio ve Parmeno ile paylaşmayı reddeder. Böylece paraya ve pahalı hediyelere karşı doymak bilmez hırsı onun sonunu hazırlar. İronik bir şekilde kendi zaafının kurbanı olur. Candido Ayllon, Celestina, Parmeno ve Sempronio arasında geçen sahnenin öneminden bahseder, çünkü bu sahnede en büyük trajik zaafı hem dramatik hem de ironik bir şekilde gözler önüne serilir. Rojas, Celestina'nın öldürülmesinin haklı sebeplerini doğrulamak istercesine ona uygun bir olay örgüsü kurduğu gözlemlenir (Trisler 25).

Rojas eserde batıl inançlara ve mitolojiye de gönderme yapar. Buna örnek vermek gerekirse Melibea; son sahnede sevgilisinin beklenmedik şekilde ölümü nedeniyle dehşete düşer, intihar etmek için kuleye çıkar ve babasına neden ölmek istediğini anlatır:

Periler bağlarını kopardılar; günah çıkarmadan hayatını elinden aldılar; umudumu kestiler, mutluluğumu çekip aldılar, eşimi kopardılar benden... Ve böylece, onu ahirette mutlu etmek için, benim de dünyada zamanım kalmadı. Ah, aşkım ve efendim Calisto! Bekle beni artık geliyorum... bu son açıklamayı yaşlı babama yaparak geciktığım için beni suçlama, zira ona daha fazlasını borçluyum (Ünsal, 2004 152).

Yukarıda "Periler" olarak bahsedilen varlıklar muhtemelen Yunan mitolojisinde Mire ve Moira, Roma mitolojisinde Parca adındaki kader tanrıçalarıdır. İlerleyen dönemlerde insanların kaderlerini belirleyen tanrıçalar üç kız kardeş şeklinde betimlenirler. Melibea'nın Calisto'nun talihsiz ve trajik ölümünden dolayı serzenişi, "Perilerin bağlarını koparması" ve "umudunu kesmesi" her ölümünün yaşam ipliğini doğdukları andan ölümlerine kadar kontrol eden kader tanrıçalarıdır.

Eserin son sözü Melibea'nın babası Pleberio'dadır.

Acılı babanın monoloğunda Rojas'ın ahlak dersi ve sesi vardır: Tanrı'nın yarattığı dünyanın bir düzeni vardır, toplumun uyulması zorunlu değer yargıları vardır: kim bunlara sırt çevirir, işte o zaman dünya yaşanmaz olur acıları beraberinde getirir (Ünsal, 2004: 71).

Belki de Rojas, eserin son sözüne bir babanın derin acısının etkileyici ifadesini koymakla, büyü ve büyücülüğün, karanlık kişi ve bu kişilerle ilişkilerin, iffetsizliğin ve açgözlülüğün karşısında ahlaki bir mesaj da sunmaya çalışmaktadır.

### Sonuç

Sorunlar karşısında mantıklı çözümler üretmek yerine, zor durumlardan çıkış yolunu gizli olanda bulmaya çalışan insanoğlu için büyü her zaman ilgi çekici bir konu olmuştur. Farklı çağlarda büyü, insan yaşamını ve toplumsal kurumları etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle yüzyıllar boyunca toplumları, yaşamları etkileyen büyüün edebiyat dünyasında yer alması da şaşırtıcı değildir. Bu çalışmaya konu olan “La Celestina” adlı eser de Ortaçağ’dan Rönesans’a geçiş sürecindeki büyü ve büyücülük kavramlarının edebiyata yansması ile ilgili eşsiz bir örnek teşkil etmektedir.

Rita Felski metin kitap ve okuyucu arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklar:

Metinler düşünemez, hissedemez ya da eylemde bulunamaz; dünya üzerinde bir etkileri varsa bile, bunu okuyanlar aracılığıyla gerçekleştirirler. Fakat kitaplar birer özne olmasa da, öylesine birer nesneden, sayısız başka şey arasına sıkışmış gelişigüzel şeylerden de ibaret değildir. Anlamlarla yüklü, katman katman tınılarla dolu olan kitaplar inanç ve değerlerin çok katmanlı sembolleri şeklinde karşımıza çıkar; kendilerinden daha geniş bir şeyi temsil ederler (47).

Fernando de Rojas’ın *La Celestina*’sı da İspanyol edebiyatının derin anlamlar barındıran nitelikli eserlerindedir. Kara sevdâ, hırs, kurnazlık, büyü, büyücülük ve insan doğasının karanlık yönlerini kendine özgü didaktik bir tondan anlatan Rojas, bizlere insanın çaresiz kaldığı zamanlarda, umutsuzluğa düştüğünde nasıl bir ruh haliyle hareket edebildiğini trajik ve komik olanı harmanlayarak sunmaktadır. Fernando de Rojas kelimenin tam anlamıyla okuru ilk bakışta ele geçiren, onu büyüleyen bir eser yazmış, tüm eser boyunca okuyucuda ilgi ve merak uyandırmayı başararak döneminin en etkili eserlerinden birini edebiyat dünyasına hediye etmiştir.

### KAYNAKÇA

- ACHTERBERG, Jeanne. *Kadın Şifacılar*. Çev. Bilgi Altınok. İstanbul: Everest, 2009.
- ADIBELLİ, Ramazan. *Mircea Eliade ve Din: Mircea Eliade'nin Din Bilimi Çalışmalarının Metodolojik Açısından İncelenmesi*. İstanbul: İz, 2011.
- AKIN, Haydar. *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara: Phoenix, 2011.
- AKIN, Haydar. *Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı*. Phoenix, Ankara: Phoenix, 2010.
- BAROJA, Julio Caro. *Las brujas y su mundo*. Madrid: Alianza Editorial, 2003.
- CROW, W. B. *Büyünün Cadılığın ve Okültizmin Tarihi*. Çev. Fulya Yavuz. İstanbul: Dharma, 2002.
- ENZENREICH, Barbara. *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler*. Çev. Ergun Uğur. İstanbul: Kavram, 1992.
- FEDERICI Silvia. *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*. Çev. Öznur Karakaş. İstanbul: Otonom, 2011.
- FELSKI, Rita. *Edebiyat Ne İşe Yarar*. Çev. Emine Ayhan. İstanbul: Metis, 2010.
- FRAZER, George. James. *Altın Dal: Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma*. Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi, 2004.
- İŞİK, Gül. *İspanya: Bir Başka Avrupa*. İstanbul: Metis, 2005.
- KARAKÜÇÜK, Arslan, Suna. “ Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık.” *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 13.2 (2010) Web (<http://www.sosyolojidernegi.org.tr/dergi/izlec.php?dergi=2&id=10>) ( 13/1/2014).
- KIECKHEFER, Richard. *Ortaçağda Büyü*. Çev. Zarife Biliz. İstanbul, Alkim, 2004.
- LEWIS, Bernard. *Çatışan Kültürler: Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler*. Çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul. Tarih Vakfı Yurt, 2014.
- MABBLE, James. *Celestina*. “Free version and adaptation for four actors by José María Ruano de la Haza” Web (<http://aix1.uottawa.ca/~jmruano/celestinaeng.pdf>) ( ET:13 ocak 2014).
- MALINOWSKI, B. *Büyü, Bilim ve Din*. Çev. Saadet Özkal. İstanbul: Kabalıcı, 2000.
- MARTIN, Louis. *Cadılığın Tarihi: Ortaçağ'da Bilge Kadının Katili*. Çev. Barış Baysal. İstanbul: Kalkedon, 2009.
- RESINA, Antonio Garrosa. *Magia y Superstición en la Literatura Castellana Medieval*. Valladolid: Secretario de Publicaciones Universidad de Valladolid, 1987.

- TEZ, Zeki. *Gizli Bilimlerin Serüveni: Büyüden Simyaya, Astrolojiden Fala "Kara Sanatlar"*. İstanbul: Hayykitap, 2011.
- TRISLER, Barbara. "A Comparative study of the Character Portrayal of Celestina And Other Golden Age Celestinesque Protagonists". The University of Oklahoma. 1977. Web. (<https://shareok.org/bitstream/handle/11244/4315/7721416.PDF?sequence=1>) (7/1/2014).
- ÜNSAL, Nil. *Ortaçağ İspanyol Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Ürün, 2004.
- ÜNSAL, Nil. "La Celestina'da Trajik ve Komik Olan." *Littera Edebiyat Yazıları*, Cilt 13. 2003.
- VON NETTESHEIM, Heinrich Cornelius Agrippa. *Okült Felsefe*. Çev. Murat Gültekin. İstanbul: Mitra, 2014.
- YILMAZ, Sinan. *Nazar, Büyü ve Fal: İnançlar- Uygulamalar*. Ankara: Divan Kitap: 2114.
- Ziya Paşa, *Ortaçağın Karanlık Çehresi: Engizisyon Mahkemeleri*. İstanbul: İlk Harf, 2011.